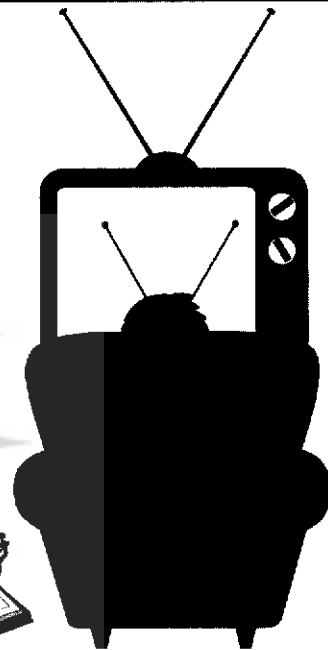

رسانه‌های آموزشی و دوره ابتدایی

دکتر فریده هاشمیان‌نژاد

عضو هیات علمی دانشگاه فردوسی - مشهد

مقدمه

بدین ترتیب شناخت رسانه‌ها و چگونگی کاربرد هر یک از آن‌ها در جهت توسعه مهارت‌های سطح بالای یادگیری، از مهم‌ترین عوامل موفقیت در حسن استفاده و بهره‌گیری صحیح از انواع رسانه‌هاست. به علاوه از آن‌جا که رسانه‌های آموزشی ویژگی‌های متفاوتی دارند، معلم باید با آگاهی نسبت به رسانه‌های در دسترس، نوع یا انواعی را گزینش کند که متناسب با نیازها و موقعیت کلاس و دانش‌آموزان است.

نقش رسانه‌های آموزشی

هر نوع بازنگری در برنامه درسی باید به صورت اصولی انجام گیرد، لذا سنگ بنای آن باید از دوره ابتدایی گذاشته شود. برای تبیین این اظهار نظر، از دو منظر: الف) آثار تربیتی و ب) آثار اجتماعی، آن را به بحث می‌گذاریم.

الف) آثار تربیتی:

مقطع ابتدایی و به طور کلی سال‌های اولیه تحصیلی، بهترین زمان برای پرورش خصوصیات مثبت است. چنان‌چه اسمیت (۱۹۹۰) براساس مطالعات خود اظهار

چنان‌چه بخواهیم دانش‌آموزان به برداشت و درکی صحیح از مطالبی برسند که از طریق رسانه‌های آموزشی دریافت می‌کنند و خود به یادگیرندگانی مستقل و خود رهبر تبدیل شوند، بایستی برنامه درسی را متحول سازیم و استفاده از رسانه‌ها را بر محور تفکر و تحقیق بنا کنیم. این نکته در شرایط کنونی به دلیل انفجار اطلاعات و کمبود فرصت معلمان برای کسب کلیه اطلاعات لازم در حوزه تخصصی خویش، از اهمیتی دو چندان برخوردار است. بنابراین در عصر حاضر منظور از کاربرد رسانه‌ها در آموزش نمی‌تواند انتقال واقعیت‌های علمی باشد، بلکه معلمان باید به کمک این ابزار موقعیت مطلوب یادگیری را فراهم کنند؛ به گونه‌ای که چگونه اندیشیدن و چگونه آموختن را به آن‌ها بیاموزند.

کودکان است، به ویژه این که مطالعات پیاژه نیز اهمیت تجربیات علمی را در این مرحله سنی مورد تأکید قرار می‌دهد.

ب) آثار اجتماعی:

امروزه کم‌تر کسی یارای مخالفت با این نظر را دارد که توسعه انسانی اگر شرط کافی برای حفظ نرخ بالای رشد اقتصادی نباشد، شرط لازم آن محسوب می‌شود. مطالعات چندی مؤید این حقیقت است که سرمایه‌گذاری در توسعه منابع انسانی، به ویژه در آموزش ابتدایی، منجر به تقویت چشمگیر بهره‌وری و درآمد می‌گردد (گراسمن و هیلمن، ۱۹۹۴).

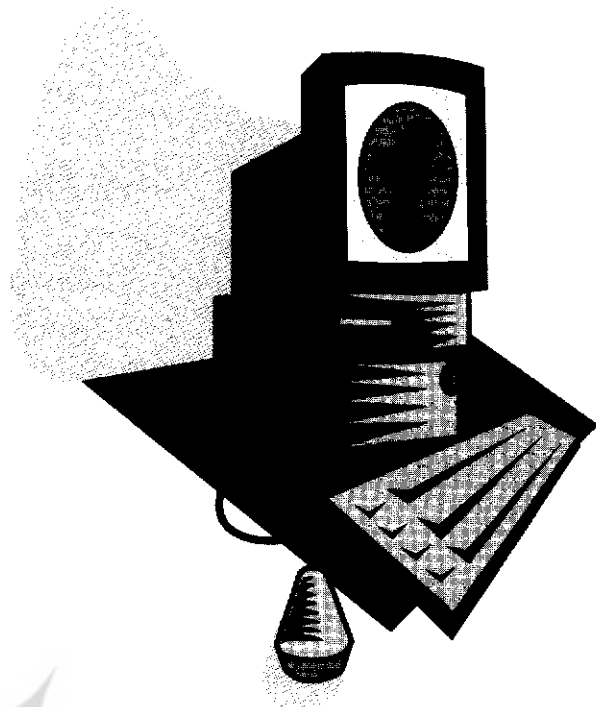
شناخت رسانه‌ها و چگونگی کاربرد هر یک از آن‌ها در جهت توسعه مهارت‌های سطح بالای یادگیری، از مهم‌ترین عوامل موفقیت در حسن استفاده و بهره‌گیری صحیح از انواع رسانه‌هاست.

شاید مهم‌ترین درسی که می‌توان از اقتصادهای پیشرفته آسیایی گرفت این باشد که آن‌ها در همان اوان توسعه، پیش از شروع دوره رشد چشمگیر اقتصادی، و خیلی پیش‌تر از سایر کشورهای آسیایی، بر آموزش پایه (دوره ابتدایی و راهنمایی) تأکید ورزیده‌اند. شواهد تحقیقاتی نیز، بر طبق هم بستگی آماری معنی‌دار بین نرخ‌های ثبت نام در دوره ابتدایی و نرخ رشد بالای حاصل از آن، اثر بخشی سیاست تقدم آموزش ابتدایی را نمایان می‌سازند. این شواهد مهم تأییدی است بر نتیجه‌گیری از برخی پژوهش‌های ماقبل خود که جملگی نرخ بالای بازده در آموزش ابتدایی و تأثیر مثبت آن بر بهره‌وری نیروی کار، بهداشت و سایر اهداف

می‌دارد: در آموزش کودکان، ما نه تنها فرصت‌هایی برای فراگیری دانش و مهارت‌ها ایجاد می‌کنیم، بلکه گرایش به یادگیری و کاربرد آن مهارت‌ها را نیز می‌توانیم تشویق کنیم. براین اساس، بهترین سال‌های آموزشی برای ایجاد نگرش مثبت نسبت به کاربرد فناوری آموزشی و به خصوص رسانه‌ها در یادگیری، دوره ابتدایی خواهد بود؛ زیرا در این مرحله سنی با توجه به ویژگی‌های خاص آن، ضمن این که استفاده از فناوری آموزشی و رسانه‌ها به آسانی صورت می‌گیرد، سبب ایجاد نگرش مطلوب نسبت به استفاده از آن‌ها توسط کودکان می‌شود، به طوری که ضامن کاربرد آن‌ها در تحصیلات و زندگی آتی دانش‌آموزان خواهد بود. هم‌چنین پژوهش‌هایی که روی رشد مغز صورت گرفته است ما را از فرصت‌های فراگیری قابل توجه در سال‌های اولیه زندگی و آثار بلندمدت تجربیات اولیه کودکی مطلع می‌سازد. (هاشمیان‌نژاد، ۱۳۸۱) یادگیری در این مرحله از طریق تجربیات معنی‌دار، همه‌جانبه و فعال صورت می‌گیرد و کودکان از این طریق با محیط و دیگران ارتباط برقرار می‌کنند. در این معنا، یکی از ابزارهای مؤثر بر یادگیری، رسانه‌های آموزشی مناسب و متناسب با مرحله رشد ذهنی

بهره‌وری نیروی کار
از طریق کاربرد رسانه‌ها
در فرایند یاددهی - یادگیری
منجر به توسعه اقتصادی
می‌شود که یکی از ارکان
اصلی توسعه است.

الف) نکات عمومی در کاربرد رسانه‌ها

- تشخیص اهداف آموزشی و تربیتی: براساس نوع اهداف باید روش‌ها، ابزارها و مواد لازم را برای رسیدن به هدف‌ها و نحوه مؤثر تنظیم آن‌ها را گزینش کرد.

- شناخت همه جانبه ویژگی‌های دانش‌آموزان: تحقق اهداف مستلزم شناخت ویژگی‌های ساختاری و روانی دانش‌آموزان در سنین متفاوت است. بدون شناخت مخاطبان هیچ نوع رسانه‌ای مؤثر نخواهد بود.

- کاهش یا حذف عوامل مخل ارتباط: جلسات درسی یک نواخت، جالب نبودن محتوای کتاب‌های درسی و فقدان شرایط عاطفی و فیزیکی مناسب، از جمله عوامل اختلال در برقراری ارتباط اند.

- تناسب رسانه انتخابی با موضوع درس: در هر مبحث درسی، رسانه خاصی ثمربخش است، بنابراین گزینش نوع رسانه تابعی است از نوع موضوع درسی.

- ایجاد فرصت برای پرسش و پاسخ درباره موضوع: قبل از کاربرد، در حین کاربرد، بعد از اتمام کار با رسانه آموزشی یا ترکیبی از این سه حالت، باید فرصت‌هایی برای تجزیه و تحلیل و نقد و بررسی موضوع از طریق تعامل بین معلم و شاگردان در نظر گرفت.

ب) ویژگی‌های رسانه آموزشی در دوره ابتدایی

جریان ارتباط روندی متنوع و متغیر است. به این معنا که مسائل ارتباط پاسخ‌های یکسان و مشابه ندارند. بنابراین نمی‌توان رسانه مورد نظر را از قبل تعیین کرد. بلکه باید از طریق پاسخ دادن به سوالاتی مانند موارد زیر، نوع رسانه مطلوب را برگزید:

اجتماعی را نشان داده‌اند (ساخارو پولوس). این نتیجه‌گیری دلالت‌های گسترده و ظریفی دارد، از جمله این که بازده مذکور وقتی حاصل می‌شود که خروجی‌های نظام آموزشی توانمندی به کارگیری آموخته‌های خود را داشته باشند. از آن جا که فناوری آموزشی امکان رعایت اصل تفاوت‌های فردی در یادگیری را به آسانی فراهم می‌سازد، همراه با جذب کردن محتوای آموزشی و در نتیجه رعایت دو عنصر اصلی در یادگیری - رشد شناختی و عاطفی - امکان انتقال یادگیری از محیط آموزشگاه به زندگی واقعی را ایجاد می‌کند. بدین ترتیب بهره‌وری نیروی کار از طریق کاربرد رسانه‌ها در فرایند یاددهی - یادگیری منجر به توسعه اقتصادی می‌شود که یکی از ارکان اصلی توسعه است.

تأمل در دلایل ارائه شده و نتایج یافته‌های تحقیقاتی، ما را به این تصمیم رهنمون می‌سازد که گزینش مقطع ابتدایی به عنوان نقطه آغازین در اجرای کاربرد فناوری در آموزش، توجیه فردی و اجتماعی را توأمان به همراه دارد. لذا سؤالی که مطرح می‌شود این است که در انتخاب رسانه آموزشی چه نکاتی را باید در نظر گرفت؟ برای پاسخ به این سؤال، مبحث رسانه‌های آموزشی را در دوره تحصیلی ابتدایی از دو بُعد مورد بررسی قرار می‌دهیم:

- هدف از ایجاد ارتباط چیست؟

- مخاطب ارتباط کیست و چه ویژگی‌هایی دارد؟
- امکانات مالی و مادی برای تهیه هر نوع رسانه تا چه حد است؟

- با توجه به این که ما با دانش‌آموزان دوره ابتدایی سروکار داریم، و در جهت پاسخ‌گویی به سؤال اول و دوم - هدف از ارتباط و ویژگی‌های مخاطبان (سؤال دوم در همه مقاطع مشترک است) - ویژگی‌های زیر برای کاربرد رسانه‌های آموزشی ارائه شده است:

مقطع تحصیلی منطبق باشد. بنابراین چنانچه هدف، تربیت شهروند مفید و مؤثر باشد، رسانه‌گزینی باید دانش‌آموز را درگیر فعالیت‌هایی کند که هدف مربوط تحقق یابد. به بیان دیگر، رسانه مورد نظر باید به گونه‌ای باشد که دانش‌آموزان پیامدهای اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی رسانه‌ها را به خوبی درک کرده، حس مسئولیت‌پذیری فردی را هنگام به کارگیری رسانه‌ها در خود تقویت کنند.

۳- تقویت تعامل علمی و عاطفی بین معلم و شاگرد و شاگردان با هم

از آن جا که در این مرحله سنی عنصر علاقه بر عقلانیت غلبه دارد، چنانچه رسانه انتخابی به تضعیف رابطه انسانی شاگرد با معلم بینجامد، کاهش انگیزه یادگیرنده و در نتیجه

تعامل علمی و عاطفی
سبب می‌شود دانش‌آموزان
اعتماد به نفس، صلاحیت،
و مهارت‌های فنی لازم را
کسب کرده، توانایی کاربرد
آموخته‌هایشان را در زندگی
روزمره و محیط کار خود به
دست آورند.

۱- ایجاد گرایش در دانش‌آموزان نسبت به رسانه مورد نظر

یکی از ویژگی‌های بارز کودکان این دوره، فعالیت جویی است. لذا طالب رسانه‌هایی اند که خودشان بتوانند با آن کار کنند. بدین جهت باید ساده‌ترین آن‌ها را انتخاب کرد تا از این طریق فرایند ارتباط را از حالت یک طرفه خارج کرده، به جریانی دوسویه تبدیل نماید.

افت علمی را به دنبال خواهد داشت. تعامل علمی و عاطفی سبب می‌شود دانش‌آموزان اعتماد به نفس، صلاحیت، و مهارت‌های فنی لازم را کسب کرده، توانایی کاربرد آموخته‌هایشان را در زندگی روزمره و محیط کار خود به دست آورند.

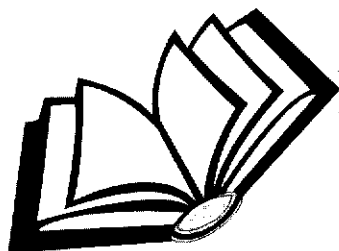
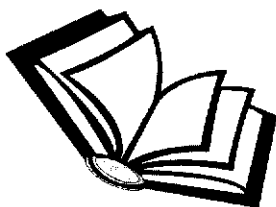
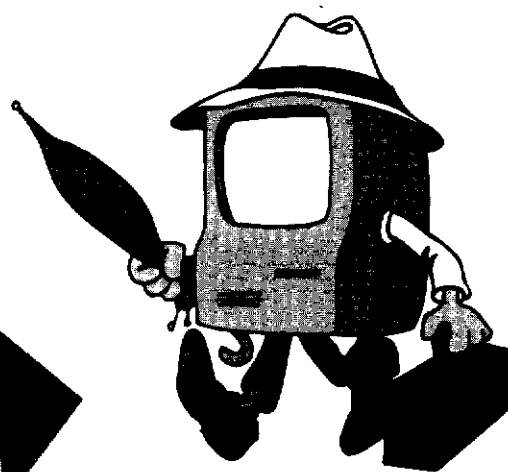
۴- جذاب و برانگیزاننده بودن رسانه

هر قدر دانش‌آموزان در مرحله رشد پایین‌تری باشند، تأثیر محرک‌های بیرونی بر آن‌ها بیش‌تر است، بنابراین

۲- هماهنگی با هدف‌های تربیتی دوره ابتدایی

در این زمینه رسانه‌ای مناسب است که با هدف‌های آموزشی، محتوا و فعالیت‌های یادگیری برنامه‌داری این

اطلاعاتی که به وسیله رسانه آموزشی ارائه می شود باید مفید، صحیح، جدید و به روز باشد. همچنین حقایق مطرح شده در رایانه باید منطبق با هنجارهای اخلاقی و فرهنگی جامعه و به دور از تعصبات و پیش داوری ها باشند.

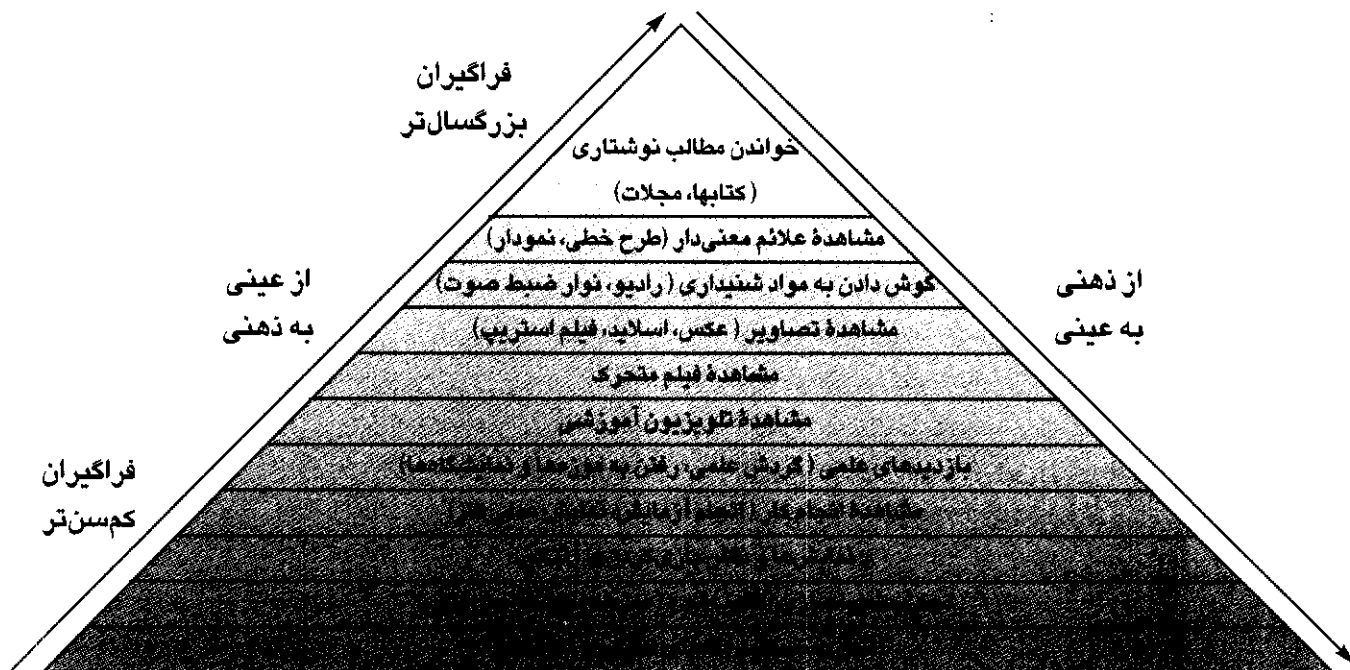

استفاده بجا و متعادل از محرک هایی چون رنگ، موسیقی و حرکت می تواند رسانه انتخابی را برای آن ها جذاب کند. از طرفی چنان چه رسانه آموزشی موقعیت مسئله دار ایجاد کرده، سبب تحریک حس کنجکاوی دانش آموزان و در نتیجه برانگیخته شدن فعالیت ذهنی آن ها شود و به حل مسئله توسط خود دانش آموزان منتهی گردد، در این صورت با تجزیه و تحلیل وظایف محوله و به کارگیری صحیح رسانه ها، نظریات و اندیشه های منحصر به فردی ارائه می کنند.

۵- روند عینی به ذهنی

بر طبق پژوهش های پیاژه در زمینه مراحل رشد و ویژگی های هر مرحله سنی، دانش آموزان دوره ابتدایی، به خصوص سال های اول، بیشترین یادگیری خود را از طریق تجارب عینی کسب می کنند. به این معنی که در بررسی پدیده ها هر قدر حواس بیش تری درگیر باشند، به درک عمیق تری نائل می شوند. لذا در انتخاب رسانه آموزشی برای این گروه سنی باید رسانه هایی مورد استفاده قرار گیرند که امکان کسب تجارب یادگیری دست اول یا نزدیک به آن را فراهم سازند.

طی فرایند رشد و رسیدن به مرحله سنی بالاتر، می توان تدریجاً از رسانه هایی استفاده کرد که به عبارت نیمه انتزاعی و انتزاعی نزدیک ترند. در این زمینه خلاصه ای از مطالعه دیل (۱۹۶۹) ارائه می گردد که به شکل مخروطی جمع آوری شده است. در این طرح تجارب عینی در قاعده مخروط قرار می گیرند و هر چه به سمت انتزاعی شدن پیش می رویم، به رأس مخروط نزدیک تر می شویم و به همین ترتیب رسانه

مخروط تجارب یادگیری ادگار دیل (با اندکی تغییر)

نتیجه‌گیری

یکی از نکاتی که در کاربرد رسانه‌های آموزشی باید مورد توجه قرار گیرد آگاهی از این امر است که به عنوان ابزاری علمی که به برنامه‌های مدرسه اضافه خواهد شد، تلقی شوند.

بنابراین باید کوشش جدی در جهت بررسی عمقی برنامه‌های درسی دوره ابتدایی، تجدید نظر کلی در فرایند تدریس و یادگیری، و به ویژه تلفیق فناوری و برنامه‌ها در «کل فرایند» صورت گیرد.

منابع:

- هاشمیان‌نژاد، فریده: سازماندهی کلاس درس مبتنی بر تفکر انتقادی، مجموعه مقالات همایش مهندسی اصلاحات در تعلیم و تربیت، ۱۳۸۱.

- GRASMAN G. M. AND HELPMAN E. (1994) END. GNOS INNOVATION IN THE THEORY OF GROWTH. JOURNAL OF ECONOMIC PERSPECTIVE.
- SMIT, FRANK (1990), CRITICAL THINKING ACROSS THE CURRICULUM PRGET: CRITICAL THINKING DEFINITION. CONTRIBUTED BY BARBARA FLOWER. LONGVIEW COMMUNITY COLLEGE. 1996.

مورد نظر در هر یک از سطوح، متناسب با ویژگی‌های همان مرحله انتخاب می‌شود.

۶- معتبر بودن

اطلاعاتی که به وسیله رسانه آموزشی ارائه می‌شود باید مفید، صحیح، جدید و به روز باشد. هم چنین حقایق مطرح شده در رایانه باید منطبق با هنجارهای اخلاقی و فرهنگی جامعه و به دور از تعصبات و پیش‌داوری‌ها باشند. بنابراین لازم است که با بررسی موضوع از ابعاد مختلف، تمامی وجوه حقیقت مورد نظر قرار گیرد، به ویژه این که محتویات رسانه نباید مغایر با ارزش‌های والای انسانی باشد.

۷- هدایت‌گر و تسهیل‌کننده تفکر

این ویژگی در موردی عملی می‌شود که دانش‌آموزان از رسانه‌های گوناگون برای گردآوری و مرور اطلاعات، در جهت حل مسئله استفاده کنند. به این معنی که اطلاعات دریافتی را تجزیه و تحلیل، ترکیب و ارزشیابی کنند. این امر در صورتی واقع می‌شود که دانش‌آموز به مثابه جست‌وجوگر اطلاعات، متفکر نقاد و به همین لحاظ گزینشگر اطلاعات تلقی شود.